

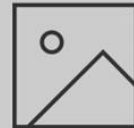
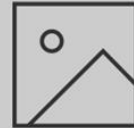
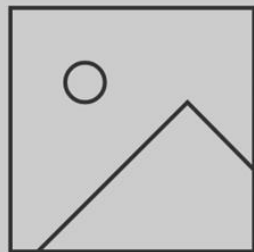

Oslo

Byrådsavdeling for helse

Temaplan for personer med funksjonsnedsettelse 2026-2036

Byrådssak (/26)

Innhold

Forord.....	4
1.0 Sammendrag – temaplanen kort fortalt	5
2.0 Introduksjon til planen, formål og avgrensning	6
2.1 Planens oppbygging.....	7
2.2 Arbeidet med temaplanen	8
2.3 Planens forankring.....	8
2.4 Oppfølging av planen.....	9
3.0 Innsikt.....	9
3.1 Levekår og diskriminering	9
3.2 Oppvekst og utdanning.....	10
3.3 Arbeid.....	15
3.4 Aktivitet og fritid	18
3.5 Helse- og omsorgstjenester	20
3.6 Transport	25
4.0 Hovedmål, virkemidler og tiltak	25
4.1 Felles innsats og virkemidler for å nå hovedmålene.....	25
4.1.1 Tidlig innsats og samarbeid	26
4.1.2 Kunnskap.....	28
4.1.3 Digitalisering, velferdsteknologi og hjelpemidler	29
4.1.4 Universell utforming.....	30
4.1.5 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) – 8 grunnprinsipper	30
4.2 Tiltak for å nå hovedmålene	31
5. Referanser.....	34
6. Vedlegg	37

6.1 Kunnskapsgrunnlag for plan for personer med funksjonsnedsettelse.....37

Forord

(skrives etter at utkastet til temaplanen har vært på høring)

1.0 Sammendrag – temaplanen kort fortalt

Vi blir stadig friskere og lever lenger. Andelen eldre øker, og flere lever lenger med funksjonsnedsettelse. Endringer i befolkningssammensetningen og det faktum at andelen i arbeidsfør alder blir mindre vil få stor betydning for samfunnet vårt. Hver enkelt av oss har ansvar for egen helse og livskvalitet. Kommunens tjenester må dreies slik at de legger til rette for selvstendighet, mestring, aktivitet og deltagelse. Målgruppen denne temaplanen handler om er mangfoldig. De aller fleste personer med funksjonsnedsettelse lever aktive liv og trenger i liten grad tjenester fra kommunen. Noen trenger bistand i enkelte faser av livet, mens andre har behov for omfattende bistand store deler av livet. For at sistnevnte skal leve gode og meningsfulle liv har også kommunen et ansvar for å legge til rette for at disse personene på lik linje med funksjonsfriske kan gå i barnehage, gå på skole, ta utdanning, få en givende jobb, en tilpasset bolig, delta i fritids- og kulturlivet og leve en trygg alderdom. Innsats som forebygger diskriminering, fremmer inkludering, mestring og selvstendighet bidrar til å sette den enkelte i stand til å delta i samfunnet og oppleve god livskvalitet.

De aller fleste med funksjonsnedsettelse og deres pårørende er fornøyde med de enkelte tjenestene, men flere gir uttrykk for at det må være enklere å finne frem til informasjon om de ulike tilbudene. Det er også behov for at tjenestene, i større grad enn i dag, har dialog med den enkelte om behov og muligheter, og samarbeider om å koordinere tjenestene. Familier med barn med funksjonsnedsettelse møter særskilte utfordringer og må sikres koordinert hjelp og tilrettelegging.

Oslo kommune har siden 1995 utarbeidet handlingsplaner for mennesker med funksjonsnedsettelse som har vært styrende for mål og tiltak på området. I arbeidet med oppfølgingen av den gjeldende planen har det blitt tydelig at det nå er behov for en mer langsiktig, kunnskapsbasert og strukturert innsats på tvers av sektorer. Derfor velger kommunen å utarbeide en temaplan, med en virketid på ti år (2026–2036). Mangfoldet i målgruppen tilsier at det er behov for en overordnet plan som favner store deler av målgruppen, og som dekker hele livsløpet uavhengig av funksjonsevne, diagnoser eller alder.

Temaplan for personer med funksjonsnedsettelse har som intensjon å skape likeverdige, helhetlige og sammenhengende tjenester av god kvalitet til byens innbyggere. Planen har tre hovedmål:

1. Alle skal kunne leve aktive, selvstendige og likeverdige liv, uavhengig av funksjonsnedsettelse.
2. Tjenester til personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende skal være likeverdige, kunnskapsbaserte, helhetlige og koordinerte.
3. Personer med funksjonsnedsettelse skal ha mulighet til å delta i arbeidslivet.

Tverrsektoriell innsats og anvendelse av felles virkemidler skal komme befolkningen til gode. Mer involvering og dialog skal bidra til treffsikre og bærekraftige tjenester. Tjenestene skal, for å bidra til at hverdagen blir så god som mulig, tilpasses menneskene – ikke motsatt.

De åtte grunnprinsipper som FN-konvensjonen om rettighetene for personer med funksjonsnedsettelse (CRPD)¹ bygger på: *selvbestemmelse, ikke-diskriminering, deltagelse og inkludering, respekt for forskjeller, like muligheter, tilgjengelighet, likestilling og respekt for utviklingsmuligheter og identiteten til barn*, skal ligge til grunn for tjenesteutviklingen. Norge er folkerettslig bundet til CRPD. Siden en stor del av arbeidet med å oppfylle disse forpliktelsene skjer ute i kommunene, ligger dette til grunn for politikken også i Oslo kommune. Innbyggere, brukerorganisasjoner og andre relevante samarbeidspartnere må i større grad involveres i samfunns- og tjenesteutviklingen.

Temaplan for personer med funksjonsnedsettelse skisserer status, mål, virkemidler og tiltak ut ifra tilgjengelig innsikt om utfordringsbildet for byen vår, og ses i sammenheng med andre pågående satsinger og relevante planarbeid. Arbeidet med temaplanen er koordinert av Byrådsavdeling for helse og utarbeidet i samarbeid med Byrådsavdeling for sosiale tjenester, Byrådsavdeling for utdanning, Byrådsavdeling for kultur og næring og Helseetaten. Det ble i forkant av utarbeidelsen av utkastet til planen innhentet innspill fra sentrale brukerråd, brukerorganisasjoner, fagetater og fagnettverk.

2.0 Introduksjon til planen, formål og avgrensning

Byrådets visjon ² er at *«Oslo skal være verdens beste by å bli født i, vokse opp i, flytte til, leve i, og bli gammel i, uavhengig av hvem du er og hva slags bakgrunn du har (...) For deg betyr det at vi skal la folk skal få være seg selv og bestemme mer selv. Du skal slippe å bli utsatt for diskriminering og negativt sosialt press som reduserer deres frihet til å leve sitt liv slik de vil leve det. Vi skal feire mangfoldet som finnes i befolkningen, og kommunen skal få et mer variert og mangfoldig tjenestetilbud tilpasset ulike mennesker (...). Byrådets mål er at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne leve et mest mulig selvstendig og aktivt liv».*

Antall personer med funksjonsnedsettelse varierer ettersom hvilken definisjon og målgrupper som legges til grunn. Ifølge Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har omtrent 17 prosent av befolkningen i Norge en funksjonsnedsettelse. Dette inkluderer ulike typer funksjonsnedsettelse som bevegelseshemming, nedsatt syn eller hørsel, og psykososiale funksjonsnedsettelse.³ I Oslo rapporterer mellom 14 og 23 prosent av den voksne befolkningen at de har en nedsatt funksjonsevne, for barn og unge er andelen mellom 3 og 10 prosent.⁴

Bruken av begrep for å omtale personer med funksjonsnedsettelse har endret seg i takt med forståelsen av funksjonsnedsettelse og funksjonshemming. Det er i denne planen, utover gjengivelser fra direkte sitat, valgt å bruke betegnelsen 'personer med funksjonsnedsettelse'.

For at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne leve gode og meningsfulle liv på lik linje som funksjonsfriske, må kommunen legge til rette for muligheten til å gå i barnehage, gå på skole, ta utdanning, få en givende jobb, en tilpasset bolig, delta i fritids- og kulturlivet og leve en trygg alderdom.

Kvalitetsgjennomganger, bruker- og pårørendeundersøkelser gjennomført av Helseetaten og Velferdsetaten viser at flertallet i målgruppen er fornøyd med enkelttjenester. I likhet med funn i nasjonal forskning¹⁵ uttrykker innbyggere i Oslo at de ikke er tilfredse med samarbeidet og koordinering av tjenestene innad i kommunen og mellom kommunen og andre nivåer og aktører. Byrådet vil at familier med barn og voksne med sammensatte behov sikres helhetlig og koordinert hjelp og tilrettelegging.²

Mangfoldet i målgruppen tilsier at det er behov for en overordnet plan som favner store deler av målgruppen, som dekker hele livsløpet, uavhengig av funksjonsevne, diagnoser eller alder.

Kunnskapsgrunnlaget for planen er bredt med mål om å inkludere grundig informasjon om målgruppen og nåværende status. Den inneholder data fra en rekke kilder, inkludert medvirkningsråd, brukerorganisasjoner, forskning, fagmiljøer i kommunen og NOU 2023:13 *"På høy tid" – realisering av funksjonshindredenes rettigheter*.⁹

Temaplan for personer med funksjonsnedsettelse gjelder for perioden 2026-2036. Det lange tidsperspektivet krever en bred tilnærming til kunnskapsinnhenting og analyse. Samtidig er det nødvendig å prioritere og avgrense hvilke målgrupper og problemstillinger som skal ha hovedfokus i tjenesteutviklingen. Det betyr ikke at problemstillinger som ikke er nevnt ikke vil bli adressert i planperioden, men det vurderes at de allerede er ivaretatt. Eksempelvis er enkelte grupper innen målgruppen «personer med funksjonsnedsettelse» som skrøpelige eldre, personer med demens eller yngre voksne med behov for rehabiliteringstjenester, allerede er ivaretatt i andre planer.

Temaplanen er derfor avgrenset til innsats for personer med medfødt skade eller sykdom, eller personer som blir syke eller skadet på en måte som krever langvarig oppfølging og habilitering. Videre er funksjonsnedsettelsen oftest bare én del av en persons liv, og den definerer på ingen måte personens identitet eller verdi.

2.1 Planens oppbygging

I kapittel 1 oppsummeres nåværende utfordringsbilde, valgt retning og verktøy.

I kapittel 2 finner du informasjon om planens formål og hvordan planen er blitt til.

I kapittel 3 finner du en tematisk oppsummering av kunnskapsgrunnlaget, begrenset til de områder som vil være viktigst å fokusere på fremover. Kapitlet understøtter og leder frem til mål og tiltak som skal ha fokus i fremtidig tjenesteutvikling.

I kapittel 4 beskrives felles virkemidler som virksomhetene skal benytte på tvers av sektorer med hensikt å oppnå målene. Dernest presenteres tiltak som skal gjennomføres i planperioden.

2.2 Arbeidet med temaplanen

Arbeidet med planen er koordinert av Byrådsavdelingen for helse. Barnehage, skole, arbeidsliv, velferdsordninger, aktivitet og fritid er sentrale arenaer for å legge til rette for at personer med funksjonsnedsettelse skal kunne delta aktivt i samfunnet. Byrådsavdelingen for sosiale tjenester, Byrådsavdeling for utdanning og Byrådsavdeling for kultur og næring har bidratt med innspill underveis i planarbeidet. Det er innhentet bistand og innspill fra relevante fagetater. Det er i innsiktsfasen avholdt dialog- og innspillsmøte med fagpersoner, ledere i bydelene, brukerorganisasjoner og samtlige sentrale brukerråd og utvalg.

2.3 Planens forankring

Oslo kommune har mange planer som alle bidrar til å styre utviklingen for å møte innbyggernes behov og fremme et godt miljø. Kommuneplanen peker ut den langsiktige utviklingen i kommunen og er det øverste styringsdokumentet i Oslo kommune. Kommuneplanens samfunnsdel (KPS) har langsiktige kommunemål og viser hvilken retning vi vil at kommunen og samfunnet skal utvikle seg. Denne temaplanens mål og tiltak er i tråd med følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- Mål 1 Oslo gir alle like muligheter til å lære, utvikle seg og leve gode liv
- Mål 3 Oslo er nyskapende og attraktiv
- Mål 4 Oslo er åpen, inkluderende og trygg
- Mål 5 Oslo er veldrevet og leverer innbyggerorienterte og sammenhengende tjenester

En gjennomgang av gjeldende planer viser at det allerede pågår mye godt arbeid på tvers av sektorene for å legge til rette for at personer med funksjonsnedsettelser skal kunne leve et mest mulig selvstendig og aktivt liv. Under listes flere planer det vurderes vesentlig å i sammenheng. En mer fullstendig liste over aktuelle planer inngår i kunnskapsgrunlaget. Se også [oslo.kommune.no/sentrale planer](https://oslo.kommune.no/sentrale-planer) for en liste over til gjeldende planer.

- Verdidokumentet Oslo - en by for alle (Byrådssak183/23)
- Folkehelsestrategien for Oslo 2023–2030 (Byrådssak 157/23)
- Strategi for universell utforming (Byrådssak 282/21)
- Strategi for å fremme gode oppvekstvilkår i Oslo (Byrådssak 154/23)
- Strategi for kvalitet i Oslo kommunes kommunale barnehager 2024-2030 (Byrådssak 286/24)
- Ord betyr noe – handlingsplan mot hatefulle ytringer og holdninger 2022-2025 (Byrådssak150/21)
- Skolebehovsplan 2022-2031
- Strategi for utvikling av Oslo som en traumeinformert by 2022- 2030 (Byrådssak 145/22)
- En psyk bra by – strategi for psykisk helse i Oslo (Byrådssak 194/19)
- Strategi for kunnskapsbasert utvikling, innovasjon og digital teknologi for Oslo kommune (Byrådssak 272/22)

- Helhetlig plan for rehabilitering for voksen og eldre -Temaplan 2023-2033 (Byrådssak 263/2022)
- Forglem med ei – Demensplan for Oslo 2023-2023 (Byrådssak 273/2022).
- Legeplan for Oslo kommune 2020-2024 (Byrådssak 351/19)

Andre relevante prosesser:

- Byrådets arbeid med ungt utenforskap i Oslo

2.4 Oppfølging av planen

Samarbeid er avgjørende for å kunne realisere de foreslåtte tiltakene og sikre at de har den ønskede effekten – at personer med funksjonsnedsettelse kan leve et aktivt og selvstendig liv og at de og deres familie får koordinert veiledning og hjelp. En del av tiltakene forutsetter samarbeid med andre parter og det er, for å oppnå de ønskede resultatene, nødvendig at partene både ønsker og kan samarbeide med Oslo kommune innenfor planens virketid.

Det er også viktig med en grundig og systematisk tilnærming til hvordan målene skal nås og tiltakene gjennomføres. Det må sikres at alle involverte parter er godt informert og engasjert i prosessen for å oppnå en felles forståelse og forpliktelse til målene.

Planen skal følges opp gjennom et samarbeid på tvers av sektorer. Bydelene og utvalgte etater vil få særskilt ansvar for implementering av planen.

3.0 Innsikt

Befolkningssammensetningen i Oslo endres. Vi blir flere eldre, vi lever lenger og det blir stadig flere som trenger helse-, omsorg- og velferdstjenester. Samtidig vil det fremover være færre hender og hoder til å yte tjenestene. Generelt har også levealderen for personer med funksjonsnedsettelse økt, mye takket være forbedringer i medisinsk behandling, bedre tilgang til helsetjenester, og økt oppmerksomhet på tilrettelegging og støtte.⁵ I tillegg til at det blir flere eldre øker andelen yngre mennesker med omfattende omsorgsbehov. En studie⁶ av kommunale pleie- og omsorgstjenester, viser at en liten gruppe tjenestemottakere står for en stor andel av de samlede kostnadene. Disse er i stor grad yngre, hjemmeboende funksjonshemmede som mottar omfattende hjemmetjenester over en langvarig periode.

3.1 Levekår og diskriminering

Personer med funksjonsnedsettelse opplever gjennomgående dårligere levekår og rapporterer lavere tilfredshet med livet generelt enn befolkningen for øvrig. Dette viser høyere risiko for fattigdom grunnet lav sysselsettingsgrad, dårlige helse og økte levekostnader (helseutgifter, boligtilpasning), lavere sysselsetting og lavere grad av sosial inkludering. Diskriminering er en gjennomgående utfordring, både i utdanning, arbeidslivet og i møte med offentlige tjenester og tilgangen til helsetjenester. Mange rapporterer om forskjellsbehandling, og forskning dokumenterer holdningsbasert diskriminering i ansettelsesprosesser. Universell utforming er et

sentralt virkemiddel for å bedre tilgjengeligheten og motvirke ekskludering, men mange bygninger, transportløsninger og digitale tjenester er fortsatt utilgjengelige.^{3,5,9} Mange personer med funksjonsnedsettelse møter diskriminering på flere grunnlag samtidig, som etnisitet, kjønn eller seksuell orientering. Barn med funksjonsnedsettelse har økt risiko for psykiske lidelser som angst og depresjon. Det er også dokumentert at personer med funksjonsnedsettelse har tre ganger høyere risiko for vold og overgrep, og at hjelpeapparatet ofte mangler tilrettelegging. Ifølge Norges institusjon for menneskerettigheter er det mye som taler for at rusavhengighet faller innenfor CRPDs definisjon av funksjonsnedsettelse. Mange personer med rusavhengighet møter på en rekke barrierer og holdninger i samfunnet som kan hindre deres tilgang til helsetjenester og samfunnsdeltakelse.³⁹ Økonomisk sett er mange avhengige av folketrygd, og høye levekostnader kombinert med at lav inntekt fører til økt fattigdom i denne gruppen.⁵

Det finnes i dag begrenset kunnskap om livskvaliteten til personer med funksjonsnedsettelse i Oslo, og tilgjengelige data er spredt og ufullstendige. Den store variasjonen i typer og grader av funksjonsnedsettelse gjør det vanskelig å lage en standardisert metode for å måle livskvalitet. Derfor har kommunen de siste årene jobbet aktivt for å få bedre innsikt med mål om bedre kunnskapsbasert utvikling av tjenester til personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende. Det er blant annet gjennomført bruker- og pårørendeundersøkelser og revisjon av enkelte tjenester. Kvalitetsundersøkelser i kommunale heldøgnsboliger til personer med utviklingshemming er systematisert. Det er lagt større vekt på medvirkningsprosesser og samarbeid med brukerråd og brukerorganisasjoner. Det er opprettet fag- og ledernettverk for kunnskapsdeling og kompetanseheving samt at datasystemene videreutvikles og forenkler uttak av statistikk.

3.2 Oppvekst og utdanning

Innsikt viser at barn og unge med funksjonsnedsettelse ofte opplever utfordringer i oppveksten på grunn av manglende tilrettelegging i barnehage og skole, samt lavere deltakelse i sosiale aktiviteter. Fysisk avstand fra jevnaldrende, spesielt i fritidsaktiviteter og skolefritidsordninger (AKS), gjør sosial deltakelse vanskelig. Mange barn mangler ledsagere, transport eller hjelpemidler som kan muliggjøre deltakelse.⁹

Foreldre til barn med særskilte behov har ofte store omsorgsbyrder, noe som påvirker deres helse og arbeidsdeltakelse. Forskning viser at mødre er spesielt utsatt.⁷ Mange foreldre rapporterer om manglende støtte, føler seg alene og at tjenestene er lite koordinerte. Etniske minoritetsfamilier bruker offentlige tjenester i mindre grad og møter språk- og kulturbarrierer.

Barn og unge med funksjonsnedsettelse har økt risiko for psykiske helseplager som angst, depresjon og atferdsvansker, spesielt ved tidlig ervervede funksjonsnedsettelse eller utviklingshemming. De møter også betydelige utfordringer i utdanningsløpet, inkludert manglende tilrettelegging, manglende kompetanse hos ansatte og stigmatisering. Det er et spesielt behov for bedre støtte til elever med nevrodivergens (f.eks. ADHD, autisme) og for

styrket kompetanse om inkludering og psykisk helse hos lærere. Bedre overganger mellom ulike nivåer i utdanningsløpet og tjenester er også nødvendig.⁹

Videregående opplæring og høyere utdanning er ofte utilgjengelige både fysisk og digitalt, og det finnes få gode tiltak for å støtte unge voksne med funksjonsnedsettelse i studieløpet. Tidlig innsats, tilpasset opplæring og individuelt tilrettelagt opplæring er sentrale tiltak i Oslo kommune, men det er store variasjoner i kvalitet og tilgjengelighet på tvers av bydeler og skoler. Mange foreldre opplever å måtte kjempe for å få nødvendig støtte, og tidligere revisjoner har påpekt manglende medvirkning fra barna selv.

Oslos barnehager og skoler gjør mye riktig for barn og unge med funksjonsnedsettelse. Dette bekreftes av både barna selv og deres foresatte. Likevel er det områder kommunen kan forbedre.

Barn og unge med funksjonsnedsettelse har ulike behov, men de har samme rett til tilpasset opplæring som andre barn. utfordringene kan variere fra manglende individuell tilrettelegging for læring til behov for bedre lokaler, hjelpemidler og uteområder. Mange barnehager og skoler mangler universell utforming, noe som hindrer full inkludering.

Det er viktig at barnehager og skoler utformes slik at alle barn kan inkluderes, uansett funksjonsnivå. Kommunen må også ha robuste tilbud for tilfeller der lokal tilrettelegging er vanskelig.

Det er også utfordringer knyttet til elevenes faglige og sosiale læring. Dessverre er det ofte lavere forventninger til elever med funksjonsnedsettelse.^{9, 25} Barnehager og skoler trenger mer kompetanse om hvordan de best kan støtte disse barna. Gode universelle ordninger er bra for alle elever, ikke bare de med særskilte behov.

For å skape gode oppvekst- og utdanningsmuligheter for personer med funksjonsnedsettelse, trengs en helhetlig innsats fra barnehage til voksenliv. Dette inkluderer tidlig innsats, tilpasset opplæring, gode overganger og tverrfaglig samarbeid.

Barnehage

Barn med funksjonsnedsettelse har rett til et inkluderende og tilrettelagt barnehagetilbud for barn med funksjonsnedsettelse. Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid er sentralt. Barnehagen skal støtte språkutvikling, sosial deltakelse og selvstendighet, samt sikre gode overganger til skole og AKS. Kompetanseutvikling for ansatte og bruk av spesialpedagogiske ressurser er prioritert.

Høy deltakelse og god kvalitet i barnehagene er avgjørende for sosial utjevning og like tjenester for alle barn. Barnehagen er viktig for sosial inkludering og utvikling, og for å sikre at barna får tilgang til aktiviteter tilpasset sitt funksjonsnivå.

Barn med særlige behov er en sammensatt gruppe, og behovet for støtte kan variere. Dette kan inkludere barn med medisinske diagnoser, fysiske eller psykiske funksjonshemminger,

språkvansker, atferdsvansker, psykiske lidelser, traumatiske erfaringer eller andre utfordringer. Forskning viser at en trygg barnehage med god kvalitet kan gi gode forutsetninger for livskvalitet og utvikling hos barn i tidlig alder.⁸ Barn som ikke har gått i barnehage kan henge etter i sosial og faglig utvikling på skolen. Tidlig avdekking av utfordringer er viktig for å kunne iverksette tiltak tidligst mulig.

Skole

Skolen er i forlengelsen av barnehagen svært viktig for elevenes helse, mestring og utvikling. Grunnskoler og videregående skoler i hele Oslo kan få veiledning på individ- og systemnivå. Målet er å bedre det faglige og sosiale læringsmiljøet, og øke kompetanse hos skolepersonalet. De fleste oppdrag er knyttet til atferd som utfordrer.

- Veiledning innenfor kritiske utviklingsområder på individnivå og systemnivå som gir økt livsmestring.
- Veiledning som gir skolene økt kapasitet i møte med atferd som utfordrer.
- Kurs til skoler basert på evidensbasert forskning og erfaring for skoler innenfor kritiske utviklingsområder
- Kunnskap om og hjelp til å implementere praktiske læringsarenaer som et ledd i skolens handlingsrom.

Omfanget av elever i Osloskolen med vedtak om individuelt tilrettelagt opplæring (ITO, tidligere spesialundervisning) de siste årene har samlet sett vært svakt økende i Oslo. Samtidig ser vi at andelen av disse elevene med omfattende hjelpebehov, særlig innenfor autismespekteret, har imidlertid økt kraftig. Dette er en utvikling i Oslo, nasjonalt og i den vestlige verden. Omfanget av barn mellom 2 og 5 år med autismediagnose i Norge er nesten firedoblet for gutter og femdoblet for jenter siden 2010, og omfanget av autisme er betydelig høyere blant barn til foreldre med utenlandsk bakgrunn og barn til foreldre med lav inntekt.³⁵

Vanlige funksjonsnedsettelse i skolen er blant annet dysleksi og ulike former for språkproblemer. Rundt 5 prosent av befolkningen har dysleksi (lese- og skrivevansker). Diagnosen er arvelig og det er 38-50 prosent sjanse for at barn får det hvis en av foreldrene har det. Dysleksiforeningen hevder at det i gjennomsnitt er en eller flere personer i hver klasse som har dysleksi. For elever som har dyskalkuli (matematikk- og regnevansker) har 50 prosent av denne gruppen i tillegg dysleksi.²⁶ Vi ser også at barn og unge som sliter med en eller flere av disse diagnosene gjerne fører med seg sammensatte læringsvansker som manglende konsentrasjon, lav selvfølelse og mestringsopplevelser. Læringsvanskene hører slik sammen og må sees i sammenheng med diagnosene. En rapport fra velferdsforskningsintituttet NOVA (2025) bekrefter også at:

- Mange barn med ADHD og andre funksjonsnedsettelse har dårligere skoletrivsel og lavere akademisk selvbilde enn jevnaldrende.
- Foreldre med høy inntekt eller høy utdanning har større forventninger til sine barns utdanningsnivå enn de med lavere utdanning.

- Segregering i undervisning har en negativ innvirkning på foreldres forventninger til barnas akademiske prestasjoner.

Utdanningsetaten tilbyr i dag veiledning på individ- og systemnivå til grunnskoler i hele Oslo knyttet til elever med autismspekterforstyrrelser. Tilbudet har som mål å styrke opplæringen til elever med autismspekterdiagnoser (ASD) i Osloskolen. Etaten tilbyr blant annet kompetanseheving med veiledning, kurs og workshop.

I 2023 ble det foretatt en helhetlig gjennomgang av spesialundervisningen i Osloskolen, som synliggjorde flere utfordringer med å tilrettelegge for en inkluderende opplæring for elever med vedtak om ITO. Gjennomgangen avdekket blant annet at skolene ikke klarer å tilrettelegge opplæringen godt nok for elever med omfattende behov ITO på grunn av manglende kompetanse, og utfordringer i samhandlingen mellom skolen og bydelens tjenester og støttetjenester som PPT og BUP. Utfordringer i samarbeidet kan blant annet skyldes uklarhet knyttet til roller, ansvar, kompetanse og taushetsplikt. En del av elevene med omfattende behov for ITO, har sammensatte helse- og omsorgsbehov, og trenger koordinert hjelp og støtte fra flere tjenester. Gjennomgangen pekte også på at manglende areal og fleksibilitet i skolebygg kan være til hinder for inkludering, og at dagens modell for tildeling av ekstra ressurser til elever med omfattende behov for ekstra hjelp og støtte oppfattes som lite treffsikker.

Byrådet vil i løpet av våren 2026 legge frem en strategi for ITO i Oslo, som vil følge opp utfordringene avdekket i gjennomgangen av spesialundervisningen, og peke ut retning for hvordan skolene våre skal møte disse. Et sentralt mål for strategien vil være at alle elever skal oppleve tilhørighet og inkludering i skolen. Det er en prioritering i tråd med nasjonale føringer og byrådets politikk, jf. st.meld. nr. 6 (2019-2020), hvor det fremheves at alle elever skal kunne inkluderes i fellesskolen, og Hammersborgerklæringen hvor det understrekes at alle elever skal få god tilpasset opplæring uansett forutsetninger og behov.

Byrådet arbeider med en bystyresak om tidlig innsats i barnehage og skole i Oslo. Dette omfatter arbeid med grunnleggende språkopplæring og grunnleggende ferdigheter fra barnehagen og gjennom skoleløpet. I saken fremmes det særlige tiltak rettet mot barn og elever som har ulike språklige utviklingsforstyrrelser (DLD), lese, skrive, og regnevansker. Byråds sak om arbeid med grunnleggende ferdigheter er nå planlagt å fremmes for bystyret i løpet av 2026.

Tidlig innsats og tverrfaglig samarbeid er essensielt for å sikre god utvikling. Overganger mellom barnehage, skole og videre opplæring må være godt planlagt, med tydelig informasjonsflyt og foreldreinvolvering.

Det finnes mange forskjellige former for tilrettelegging i skolen for barn og unge med funksjonsnedsettelse og det finnes mange måter å dele inn de ulike typene tilrettelegging på. Utdanningsdirektoratet deler tilrettelegging inn i fire overordnede kategorier: pedagogisk tilrettelegging, fysisk tilrettelegging, teknisk tilrettelegging og sosial tilrettelegging og peker på hva som bør være fokuset og målet med de ulike tilretteleggingsformene.³⁶

Videregående skole:

Innsikt NOU 2023:13 *På høy tid*⁹ peker på betydelige utfordringer knyttet til inkludering og rettighetsoppnåelse for elever med funksjonsnedsettelse i videregående opplæring. Utredningen fremhever blant annet manglende universell utforming av skolebygg, utilstrekkelig individuelt tilrettelagt opplæring – ofte gitt av ikke-kvalifisert personell – og svak samhandling mellom ulike sektorer i forvaltningen. Disse forholdene bidrar til en fragmentert skolehverdag og svekker elevenes muligheter for likeverdig deltakelse og læring.

Tilrettelagt undervisning spiller en avgjørende rolle i å forberede ungdom og unge voksne med ulike behov på deltakelse i arbeidslivet. Gjennom individuelle opplæringsplaner (IOP) og målrettet arbeidslivstrening gis mulighet til å utvikle funksjonelle ferdigheter, sosial kompetanse og selvstendighet – faktorer som er sentrale for å lykkes i jobb. Byrådets mål er at flere skal fullføre og bestå videregående opplæring og at den skal gi best mulig forutsetninger i livet, og forberede elevene på arbeidslivet eller høyere utdanning.² Styrking av Oslo kommune som lærebedrift og videreutvikling av lærekandidatordningen skal bidra til måloppnåelse.

Målgruppen for lærekandidatordningen er ungdom og voksen, som ønsker videregående opplæring i bedrift og av ulike årsaker ikke har forutsetninger for å bestå fag-/ og svenneprøven. Målgruppen inkluderer unge med utviklingshemninger og nedsatt funksjonsevne. Erfaringer fra andre fylker viser at ordningen bidrar til økt tilknytning til arbeidslivet for de som ikke klarer et fullt fag/- svennebrev. Lærekandidatordningen er for lite brukt i Oslo og det er iverksatt tiltak for at flere får muligheten til å ta et lærekandidatløp.¹⁰

Lærekandidatordningen er et yrkesfaglig tilbud i videregående opplæring for personer som ikke kan eller er usikre på om de vil oppnå full yrkeskompetanse. Målgruppen er ungdom og voksne som trenger tilpasset opplæring, for eksempel på grunn av lærevansker, funksjonsnedsettelse eller andre utfordringer.²⁷ Erfaringer fra andre fylker viser at ordningen bidrar til økt tilknytning til arbeidslivet for de som ikke klarer et fullt fag/- svennebrev. Lærekandidatordningen er for lite brukt i Oslo og det er iverksatt tiltak for at flere får muligheten til å ta et lærekandidatløp.¹⁰

Overgangen fra videregående skole til arbeidsliv

Ungdommer og yngre voksne med funksjonsnedsettelse opplever flere utfordringer knyttet til å få hjelp til tilrettelagt arbeid. De opplever blant annet at de i liten grad forberedes til videre studier og særlig arbeidsliv. Blant annet er det manglende arbeidstrening og karriereveiledning på videregående skole, selv om de har krav på dette. Alle elever skal gis mulighet til å oppnå læringsmålene/kompetansemålene for sine respektive trinn med mulighet for å få karakterer eller annen dokumentasjon på oppnådd kompetanse. Slik dokumentasjon gir frihet til selv å velge videre utdanning og etter hvert yrkesvei.⁹ Flere elever med funksjonsnedsettelse har også behov for at tjenesteapparatet samarbeider om å legge til rette for tiden etter videregående skole. Det er udekket informasjonsbehov hos pårørende knyttet til hvilke muligheter og rettigheter elevene har for tiden etter videregående skole.⁹ Samtlige bydeler har implementert «*overgangsansvarlige*» som skal sikre at alle elever på tilrettelagte linjer får tilbud om møter

som handler om arbeidsmuligheter og overgang fra skole og arbeid. Møtene skal tilbys fra og med første eller andre skoleår på videregående skole.

3.3 Arbeid

En funksjonsnedsettelse betyr ikke nødvendigvis nedsatt arbeidsevne. Personer med funksjonsnedsettelse har omtrent halvparten så høy sysselsettingsgrad som funksjonsfriske. Sysselsettingsgraden skyldes ikke manglende vilje til å arbeide, men manglende tilrettelegging for deltakelse i arbeidslivet. Hindringene er ofte strukturelle barrierer; som for lite kunnskap hos arbeidsgivere, manglende universell utforming, diskriminering og lave forventninger. Overgangen fra utdanning til arbeidsliv kan for mange preges av mangel på koordinerte tjenester og manglende forutsigbarhet.

Kvinner og menn med funksjonsnedsettelse tjener mindre enn sine jevnaldrende.³ Kvinner med funksjonsnedsettelse tjener minst i absolutte tall, mens menn med funksjonsnedsettelse rammes relativt hardere økonomisk sammenlignet med sine jevnaldrende menn.²⁸

Arbeidslivet er en av de mest sentrale inngangsportene til fellesskap og deltakelse i samfunnet, og deltakelse i arbeid bidrar til både bedre levekår og økt livskvalitet. Det er behov for målrettet innsats for å legge til rette for økt yrkesdeltakelse for denne gruppen. Personer med funksjonsnedsettelse skal ha mulighet til å være i et arbeidsliv som er åpent, inkluderende og tilgjengelig. Det er behov for sterkere forpliktelser fra arbeidsgivere og tydeligere politiske mål for inkludering i arbeidslivet.

For ungdommer med funksjonsnedsettelse kan veien inn i arbeidslivet være ekstra krevende. Derfor er det avgjørende å legge til rette for likeverdige utdanningsløp og tilgang til jobber som gir dem en reell mulighet til å vise hva de kan.

3.3.1 Virkemidler for at flere skal få mulighet til å være i arbeid

Oslo kommune har flere virkemidler som skal bidra til at personer med funksjonsnedsettelse opplever et likeverdig arbeidsliv.

Arbeidsrettede tiltak i Nav

Kommunen inngår i et partnerskap med det statlige fylkesleddet Nav Oslo om å drifte byens Nav-kontorer. Innenfor dette partnerskapet kan kommunen påvirke de statlige arbeidsrettede tilbudene.

Et viktig felles innsatsområde i Nav partnerskapet, er målrettet innsats for å inkludere flere unge i arbeid og utdanning. Den forskriftsfestede statlige ungdomsgarantien i Nav²⁹ er en ordning som skal sikre tidlig, tett og tilpasset oppfølging av unge mellom 16 og 30 år som har behov for hjelp til å komme i arbeid eller fullføre utdanning. Tverrfaglig innsats og samarbeid med arbeidsgivere, utdanningssektoren, helsetjenestene og kommunale tjenester både i og utenfor Nav er essensielt i dette arbeidet.

Oslo kommune som arbeidsgiver

Som arbeidsgiver har Oslo kommune flere satsinger med mål om at flere personer med funksjonsnedsettelse skal komme i arbeid. Oslo kommune er en stor arbeidsgiver, og har som ambisjon å være en foregangskommune når det gjelder inkluderende rekruttering i offentlig sektor.

Velferdsetaten har ansvar for Program for inkluderende rekruttering (PIR), der målsetningen er å bidra til flere inkluderende ansettelser i kommunen. I dette arbeidet inngår blant annet satsingene *Rekrutteringsordningen* og *Flere i tilrettelagt arbeid*.

Rekrutteringsordningen ble etablert i 2014, og er en ordning der virksomheter i kommunen lyser ut ordinære stillinger som forbeholdes personer med funksjonsnedsettelse eller personer med langvarig fravær fra arbeidslivet. *Flere i tilrettelagt arbeid* ble igangsatt i 2019, og har som mål å sikre at flere personer med utviklingshemming og lignende bistandsbehov får en jobb. Satsingen ble i 2024 utvidet til også å omfatte personer med nevroangfold, det vil si personer med tilstander som påvirker hvordan hjernen bearbejder informasjon, lærer og samhandler. Slike tilstander kan være autismespekterforstyrrelser, ADHD, Tourette syndrom, dysleksi (lese- og skrivevansker), dyspraxi (motoriske koordinasjonsvansker), dyskalkuli (matematikkvansker) epilepsi og enkelte andre nevrologiske tilstander. Innenfor partnerskapet i Nav sørget kommunen i 2023 for å implementere «overgangsansvarlige» i alle bydeler. Overgangsansvarlige skal sikre at alle elever på tilrettelagte linjer får tilbud om møter som handler om arbeidsmuligheter og overgang fra skole og arbeid. Møtene skal tilbys fra og med første eller andre skoleår på videregående skole og Nav skal inviteres til møtene når det anses hensiktsmessig. Overgangsansvarlige i bydel har ansvar for å holde seg oppdatert på ulike arbeidstilbud som passer for elever på tilrettelagte linjer, som kan trenge noen tilpasninger og bistand for å komme i jobb.

Kommunene skal følge kvalifikasjonsprinsippet og utlysningsplikten i alle ansettelser med varighet på over 6 måneder. I satsingene under PIR gjør Oslo kommune unntak fra kvalifikasjonsprinsippet og utlysningsplikten, for å sikre at målgruppene lettere får jobber i kommunen. Kommunen kan gjøre slik positiv særbehandling, så lenge det er saklig behov og så lenge antallet ansettelser med positiv særbehandling står i et rimelig forhold til det totale antallet ansettelser som gjøres i kommunen. Inntil 5 prosent av alle ansettelser i kommunen kan gjøres som inkluderende rekruttering, altså en rekruttering der man går utenom det ordinære regelverket for å gjøre en positiv særbehandling. Det er avgjørende at tillitsvalgte tas med i slike prosesser og at slike ansettelser ikke går ut over rettigheter til ansatte som allerede har et arbeidsforhold i kommunen. I mai 2025 signerte Oslo kommune en samarbeidsavtale med Nav Oslo, med mål om tettere samarbeid om sykefraværsoppfølging og inkluderende rekruttering.

Representativ rekruttering og inkluderende arbeidsmiljø er sentrale innsatsområder i kommunens mangfoldspolitikk. Mangfold og representativitet blant ledere og ansatte bidrar til

tillit og gjør kommunen til en attraktiv arbeidsgiver. I tråd med dette har byrådet utarbeidet informasjon om diskrimineringsvern rettet mot ansatte i kommunen, og mot ledere med oppfølgingsansvar, og inngått samkjøpsavtale om kjøp av kurs om mangfold og inkludering for ansatte, blant annet kurs innen diskrimineringsområdet nedsatt funksjonsevne.

Ferie- og deltidjobber for ungdom

Alle bydelene i Oslo tilbyr ferie- og deltidjobber til ungdom, i samarbeid med næringslivet. Dette er et viktig tiltak i byrådets satsing mot ungt utenforskap. Jobbene gir hvert år en første viktig erfaring med arbeidslivet for svært mange ungdommer, og er en arena for læring og mestring. Hovedmålgruppen er unge i alderen fra 13 til 19 år. Det er i føringene for midlene lagt vekt på at også ungdommer med nedsatt funksjonsevne skal tilbys jobb. Jobbene tilpasses individuelt, og de som har behov for det får tilpasset arbeid og tett oppfølging. Feriejobbene er etterspurt blant ungdommer, og bydelene mottar flere søkere enn antallet jobber de kan tilby. Tilbakemeldingene fra ungdom i Oslo er at de ønsker flere jobber, og muligheten til å jobbe mere.

Arbeids- og inkluderingsbedrifter

Oslo kommune eier helt eller delvis seks arbeids- og inkluderingsbedrifter. Disse tilbyr tilrettelagte arbeidsplasser for uføre og arbeidsforberedende trening for mennesker som er midlertidig utenfor ordinært arbeidsliv eller utdanning. Det primære målet er å gi mennesker med særskilte behov en mulighet til å være i arbeid, samt å tilrettelegge for at flere får mulighet til å ta del i og bli inkludert i arbeidslivet. Selskapene er aksjeselskaper og kommunen påvirker i kraft av sitt eierskap gjennom valg av styremedlemmer, ikke gjennom tiltak og instruksjoner. Antallet arbeidsplasser tildeles i hovedsak av Nav. Bystyret har i Eierskapsmeldingen vedtatt forventninger som gjelder for alle selskapene Oslo kommune eier. Når det gjelder mangfold, likestilling og inkludering legges det til grunn at alle kommunens selskaper har tydelige mål og tiltak for å fremme og utløse verdien av økt mangfold, likestilling og inkludering i alle deler av organisasjonen. Videre skal alle selskaper arbeide planmessig med utvikling og rekruttering av medarbeidere i tråd med selskapets mål og strategier innen mangfold, likestilling og inkludering.

Bruk av reserverte og inkluderende kontrakter

Oppdragsgivere kan i forbindelse med anskaffelser begrense anbudskonkurranser til virksomheter eller programmer som har som hovedformål å integrere personer med nedsatt funksjonsevne eller vanskeligstilte personer i arbeidslivet. Utviklings- og kompetanseetaten har inngått avtale med en rekke bedrifter slik at Oslo kommune kan kjøpe varer og tjenester fra arbeidstreningsbedrifter som tilbyr tilrettelagt arbeid. Dette omtales ofte som reserverte kontrakter. Denne type tilrettelagt arbeid er for personer som trenger drahjelp for å komme seg inn i det ordinære arbeidslivet, eller som har behov for varig tilrettelagt arbeid. Noen av bedriftene Oslo kommune har avtaler med, er bedrifter kommunen også er medeier i.

3.4 Aktivitet og fritid

Personer med funksjonsnedsettelse møter betydelige barrierer for deltakelse i fritids- og kulturaktiviteter. Blant de vanligste hindringene er mangelfull fysisk tilgjengelighet, økonomiske begrensninger og utilstrekkelig informasjon om tilgjengelige tilbud.

Ferie- og fritidsaktiviteter til barn og ungdom

Kunnskapsgrunnlaget til temaplanen viser at mange barn og unge med funksjonsnedsettelse opplever barrierer som hindrer for deltakelse i fritidsaktiviteter. Trygge og inkluderende fritidstilbud i barn og ungdoms nærmiljø er en viktig del av et godt oppvekstmiljø. Tilbudene er viktige både for å redusere levekårsforskjeller, fremme integrering og fellesskap. Mange barn og unge opplever ekskludering, fordommer og lave forventninger fra voksne i fritidsmiljøene, noe som svekker deres selvfølelse og tilhørighet. Ledsagerordninger og støttepersonell kan muliggjøre deltakelse, men mange opplever søknadsprosessene som kompliserte og lite brukervennlige. Fritids- og aktivitetstilbudene er ofte dårlig tilpasset unge voksne og personer med kognitive eller psykiske funksjonsnedsettelse. Universell utforming av idrettsanlegg, parker, svømmehaller og kulturarenaer er viktig og lovpålagt, men gjennomføringen tar tid og er noen steder vanskelig å få til - eksisterende infrastruktur er ofte ikke tilpasset, og det kan være både kostbart og teknisk utfordrende å oppgradere gamle bygninger.

Redusert mulighet for deltakelse i fritidsaktiviteter og frivillige organisasjoner forsterker sosial isolasjon og utenforskap. For å sikre like muligheter for deltakelse i fritidslivet for barn og unge med funksjonsnedsettelse, er det behov for bedre samarbeid mellom Oslo kommune, frivillig sektor og idretten, samt forutsigbar og langsiktig planlegging og finansiering av inkluderende tiltak. Reell inkludering krever målrettet innsats for holdningsendringer, kompetanseheving og strukturelle tilpasninger i tilbudene. Det er også viktig med tett samarbeid med brukerrepresentanter for å sikre at tiltakene treffer behovene. Samlet sett må det jobbes systematisk for å skape et mer tilgjengelig og inkluderende fritidsliv for alle.

I Oslo kommune har det gjennom flere tiår blitt lagt vekt på å ha lokale fritidstiltak i nærmiljøene der barn og ungdom bor, og kommunen har flere innsatsområder som skal ivareta behovet for inkluderende ferie- og fritidsaktiviteter for byens barn og unge, inkludert barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

Aktivitetsskolen (AKS) - Oslo kommunes skolefritidsordning (SFO)

Kommunen skal ha et tilbud om skolefritidsordning før og etter skoletid for elever på 1.-4. årstrinn, og for barn med særskilte behov på 1.-7. årstrinn. Aktivitetene skal være tilpasset alderen, funksjonsevnen og interessene til barna. I skolefritidsordningen skal barna få omsorg og bli passet godt på, og barn med nedsatt funksjonsevne skal få gode utviklingsvilkår. Det finnes per i dag ikke nasjonale kompetansekrav for ansatte i SFO/AKS, kommunene har stor frihet i hvordan ordningen organiseres.

SFO/AKS ikke er lovfestet for elever på ungdomstrinnet, det er likevel mulig for elever med funksjonsnedsettelse å få et vedtaksbasert tilbud også i to ekstra år etter 7. trinn. En sondering tyder på at skolefritidsordningen til ungdommer fra 5. klasse og oppover organiseres ulikt i

bydelene, men bydelene har til felles at de vektlegger barnets beste i vurderingen av hvordan skolefritidsordningen skal organiseres. I NOU 2023:13 *På høy tid*⁹ vises det til at foreldre rapporterer om manglende forutsigbarhet og lite strategisk tilrettelegging i tilbudet.

Aktivitetskolen er et viktig sosialt og pedagogisk tilbud som gir barn variert aktivitet både fysisk, sosialt og kulturelt. Det skal være god sammenheng mellom skolen og AKS og det overordnede ansvaret for AKS skal ligge hos skoleledelsen.

Fritidskort

Oslo kommune vil at alle barn og unge skal ha mulighet til å delta i fritidsaktiviteter. Deltagelse i idretts-, kultur- og fritidsaktiviteter skaper tilhørighet og fellesskap, og fremmer god helse og mestringsfølelse. For å oppnå dette, prøver Oslo kommune fra 2025 ut en fritidskortordning som sikrer at alle barn og unge, uavhengig av foreldrenes inntekt, kan delta på fritidsaktiviteter som organisert idretts- og sportsaktivitet, kunst-, kultur- og musikktilbud til barn og unge, samt ulike friluftstilbud. Målgruppen er barnefamilier med størst behov, det vil si lavinntektsfamilier og et bredere lag av familier som kan ha problemer med å dekke utgifter til fritidsaktiviteter. Fritidskortordningen er byomfattende og et supplement til eksisterende tiltak for å inkludere barn og unge i fritidsaktiviteter. Fritidskortordningen vil være et samarbeid mellom kommunen og tilbydere av fritidsaktiviteter innen idrett, kultur og friluftsliv. God dialog mellom kommunen, frivilligheten og mellom kommunens ulike virksomheter vil være viktig for å sikre at innsatsene er godt koordinert.

Idrett

Personer med funksjonsnedsettelse møter en rekke utfordringer i idretten, som ofte hindrer deres deltakelse og prestasjoner. Disse utfordringene kan inkludere fysiske barrierer, som utilgjengelige idrettsanlegg og mangel på tilpasset utstyr, samt sosiale og psykologiske hindringer, som fordommer og mangel på støtte fra samfunnet.

Ved bygging og rehabilitering av idrettsanlegg skal det alltid tilrettelegges for universell utforming. Det tilrettelegges for paraidrett på flere av anleggene, som for eksempel kjelkehockey i ishallene. Oslo kommune gir tilskudd til Oslo idrettskrets sitt utviklingsprosjekt «Nabolagsklubber». Nabolagsklubbene arbeider for å skape et nært og inkluderende idrettstilbud i lokalsamfunnet, med fokus på deltakelse for alle, uavhengig av bakgrunn eller økonomi. Klubbene legger til rette for at barn og unge enkelt kan delta i flere idretter ved å tilby et likeverdig idrettstilbud, regelmessige aktiviteter og konkurranser. Nabolagsklubbene forplikter seg til å jobbe med flere innsatsområder, inkludert inkludering. Dette innebærer blant annet å tilrettelegge bedre for barn med funksjonsnedsettelse i ordinær aktivitet samt tilrettelegge for et paraidrettstilbud.

Gjennom kommunens ordning «tilskudd til idrettstiltak» har Oslo gitt tilskudd til en rekke arrangementer de siste årene. Oslo kommune gir også midler til Oslo idrettskrets slik at idrettslag kan arrangere aktiviteter i sommerferien. Som en del av «Idrettsommer» er det

idrettslag som arrangerer tilrettelagte sommercamper for barn og unge med funksjonsnedsettelse.

Kultur

Til tross for økt bevissthet om inkludering, møter personer med funksjonsnedsettelse fortsatt betydelige barrierer i kulturlivet. Mange kulturarenaer og arrangementer har fortsatt store mangler når det gjelder tilgjengelighet og universell utforming av både fysiske og digitale løsninger. Eksempler på dette er fysisk utilgjengelige bygg, manglende sansetilrettelegging, utilgjengelig informasjon og digitale løsninger på nettsider, billettsystemer og informasjon om arrangementer.

Personer med funksjonsnedsettelse er også i liten grad representert i kunstneriske uttrykk, i kulturproduksjon og i beslutningsprosesser i kultursektoren. Negative holdninger og lav bevissthet om funksjonsmangfold bidrar ytterligere til ekskludering. For å sikre likeverdig tilgang og deltakelse er det nødvendig med endringer i holdninger og bedre samarbeid på tvers av sektorer.¹¹ Kulturinstitusjoner må både tilpasse sine aktiviteter og aktivt invitere og inkludere. Oslo kommune er en viktig aktør i arbeidet med å fremme økt funksjonsmangfold. For kunst- og kulturinstitusjoner som mottar driftstilskudd fra Oslo kommune er det et vilkår at innehavere av ledsagerbevis for funksjonshemmede som kjøper billett til ordinær pris til et arrangement, gis rett til gratis billett for sin ledsager, eller at det tilbys rabattordninger som gjør at billettprisene for den som har en funksjonsnedsettelse og ledsager samlet ikke overstiger prisen for én ordinær billett. Når tilgjengelighet og mangfold blir en integrert del av idrett- og kulturpolitikken, styrkes både rettighetene til en stor del av befolkningen og hele samfunnet berikes.

Kulturskolen

Kulturskolen tilbyr danseundervisning og musikkterapi med samspill og enetimer for barn og unge med funksjonsnedsettelse. Torshovkorpset, som er et korps for barn og ungdom med psykisk utviklingshemming og lærevansker, har instruktører som er ansatt i kulturskolen. Øvrige ordinære kulturskoletilbud har pedagogisk tilpasset undervisning, og kulturskolen har flere pedagoger med utdanning og/eller praksis innenfor terapifeltet og spesielt tilrettelagt undervisning.

3.5 Helse- og omsorgstjenester

Kommunen skal tilby innbyggerne ulike helse- og omsorgstjenester.¹² Lovverket stiller krav om blant annet tjenestenes forsvarlighet og kvalitet, undervisning av helsepersonell og plikt til å samarbeide med regionale helseforetak. Samarbeidet skal ha som målsetting å bidra til at pasienter og brukere mottar et helhetlig tilbud.

Svangerskap og barsel

Svangerskap og fødsel er en betydningsfull og som oftest gledes preget livsfase. Men denne perioden kan innebære særskilte utfordringer for kvinner med funksjonsnedsettelse da de kan møte både fysiske, psykiske og sosiale barrierer som påvirker helse, velvære og opplevelser. Blant de mest fremtredende hindringene er praktiske forhold som utilgjengelige helseinstitusjoner, manglende hjelpemidler og fravær av tilrettelagt kommunikasjon. For eksempel har døve kvinner opplevd betydelig merarbeid knyttet til svangerskaps- og barselomsorgen blant annet med koordinering av tolketjenester.

Et annet sentralt moment er informasjon og oppfølging av familien når ultralyd eller fosterdiagnostikk avdekker avvik hos fosteret. Her er det avgjørende at helsepersonell evner å møte kvinnen og familien med respekt og faglig trygghet – uavhengig av om kvinnen ønsker å bære frem barnet eller avslutte svangerskapet. Likevel rapporteres det om uheldige holdninger, spesielt overfor gravide som velger å gjennomføre svangerskapet.⁹ Dette avdekker behov for holdningsendring og mer systematisk etisk refleksjon i tjenesten. Oppfølging ved fosteravvik skal være helhetlig og tilpasset, med tydelig ansvarsdeling mellom kommune og spesialisthelsetjeneste. Etter fødsel er det avgjørende med dialog og samarbeid og koordinering for å møte familiens varierte og ofte sammensatte behov, og det må sikres at hverdagen blir håndterbar og forutsigbar. Ved alvorlige avvik hos fosteret har kvinnen / familien rett til oppnevning av barnekoordinator allerede i svangerskapet.

Koordineringsordninger - individuell plan, koordinator og barnekoordinator

For å styrke oppfølgingen av utsatte barn, unge og deres familier, er det med virkning fra 1.august 2022 vedtatt bestemmelser om samarbeid, samordning, barnekoordinator og individuell plan.¹³ Formålet med koordineringsordninger som dette er å sikre helhetlig og samordnet oppfølging av personer med behov for langvarige og koordinerte tjenester. En individuell plan kartlegger behov, setter mål og planlegger tiltak, mens koordinatoren sørger for at alle involverte parter samarbeider effektivt. Barnekoordinatoren har en spesiell rolle i å ivareta barn og unge med sammensatte behov, og skal fungere som en bro mellom familien og ulike tjenesteytere for å sikre at barnets beste blir ivaretatt.¹⁴ Foreløpige funn fra følgeforskning viser at det er store forskjeller på i hvilken grad koordineringsordningene tas i bruk og følges opp og hvorvidt de oppleves nyttige av de som mottar og gir tjenester.¹⁵ Når samordning av tjenester svikter, faller ofte koordineringsansvaret på foreldrene – noe som særlig rammer dem som allerede står i en krevende livssituasjon. Det er behov for å undersøke nærmere årsaken til at ordningene ikke tas i bruk og hvorfor den fungerer ulikt i bydelene.

Pårørendesamarbeid

Pårørenderollen er i endring og utvikling. Mange pårørende står i krevende og langvarige omsorgsoppgaver som kan være svært belastende, og det er behov for bedre ivaretagelse av deres situasjon. Samtidig er pårørende en viktig ressurs i tjenestene, spesielt i en tid hvor bemanningsutfordringer preger helse- og omsorgssektoren.

Oslo kommune har fokus på samarbeid med pårørende, og har utarbeidet en Oslostandard for pårørendesamarbeid i helse-, omsorgs- og velferdstjenestene. Standarden gjelder for alle ansatte i sektoren, og omfatter både barn, unge og voksne pårørende. Målet er at systematisk samarbeid med pårørende skal være en integrert og naturlig del av den daglige praksisen. Innbyggere og deres pårørende skal oppleve at det er enkelt å komme i kontakt med tjenestene, at de blir hørt, og at de får mulighet til å medvirke. En særskilt satsning på innføring av standarden pågikk mellom våren 2022 og våren 2025.

Velferdsteknologi og hjelpemidler

Velferdsteknologi og hjelpemidler er stadig viktigere for brukere og pårørende innen helse- og omsorgstjenesten. Oslo kommune står allerede overfor et økende press på sine hjelpemiddeltjenester, med 10 prosent årlig vekst i antall brukere de siste årene og forventet ytterligere økning grunnet demografiske endringer. Dette presset forsterkes av en rivende teknologisk utvikling, som både gir nye muligheter og stiller høyere krav til kunnskap og logistikk. Et tydelig forbedringspunkt er det digitale samspillet mellom Nav Hjelpemiddelsentral og kommunens egne hjelpemiddelformidlere. Manglende integrasjon mellom systemene fører til unødvendig manuell saksbehandling, som tapper allerede knappe administrative ressurser. Her har Oslo etablert egenutviklede løsninger som "Oslo kommune hjelpemiddeloversikt (OHO)", men effekten begrenses så lenge nasjonale systemer ikke spiller sømløst sammen med lokale. Det er derfor både behov for fornyede samarbeidsavtaler med Nav og en nasjonal satsing på digital samordning.

Støttekontakt og praktisk bistand og opplæring

Støttekontakt er et tilbud til personer i alle aldre som har behov for sosialt samvær eller støtte for å delta på aktiviteter utenfor hjemmet. Praktisk bistand og opplæring er individuelt tilrettelagte tjenester og hjelp i hjemmet, ment for å sikre god funksjons- og mestringsevne, selvstendighet, deltakelse i samfunnet og livskvalitet for de som trenger det. Vedtakstypen brukes blant annet ved heldøgns tjenester i hjemmet for personer med psykisk utviklingshemming.

Hjemmesykepleie

Hjemmesykepleie er en tjeneste for personer som trenger hjelp i hverdagen på grunn av sykdom eller nedsatt funksjonsnivå. Tjenesten inkluderer hjelp med medisiner, daglig stell, sårbehandling, veiledning om kosthold og helsespørsmål, samt praktiske oppgaver som å stå opp, legge seg og toalettbesøk. Målet er å forbedre funksjonsnivået, redusere smerter og ubehag, og fremme mest mulig egenmestring, slik at personen kan fortsette å bo hjemme i kjente omgivelser. Det er brukervalg i hjemmesykepleien hvor man kan velge å få tjenester levert fra kommunen eller fra en av de private leverandørene kommunen har avtale med.

Ergoterapi og fysioterapi

Ergoterapi og fysioterapi er helsetjenester som hjelper personer med nedsatt funksjonsevne å bli mest mulig selvstendige i hverdagen. Ergoterapeuter fokuserer på å gjenopprette eller forbedre

evnen til å utføre daglige aktiviteter gjennom målrettet behandling og opptrening.¹⁶ De gir også veiledning og hjelp til tilpasning av hjemmet, opplæring og formidling av hjelpemidler. For voksne er målet å oppnå selvstendighet, mens for barn og unge under 18 år fokuserer ergoterapien på å tilrettelegge for deltagelse, aktivitet og lek. Tjenesten er gratis og tilgjengelig uten henvisning fra lege. Fysioterapeuter jobber med kropp, bevegelse og funksjon for å forebygge og behandle skader og sykdommer som gir smerter eller nedsatt funksjon i muskel- og skjelettsystemet.¹⁷ Personer som ikke kan dra til et behandlingssted kan etter vurdering få fysioterapi i hjemmet.

Omsorgsstønad, opplæring og ledsagerbevis

Ordninger som omsorgsstønad, opplæring og ledsagerbevis kompletterer tjenestetilbudet og anerkjenner og støtter opp om pårørendes rolle. De er også et viktig ledd for å legge til rette for at de som kan, selv kan ta større ansvar eller få bistand av pårørende til økt egenmestring og egenomsorg. Likevel er det viktig at en slik utvikling ikke skjer på bekostning av rettssikkerhet og reell tilgang på nødvendige tjenester. Derfor er dialog og samarbeid nødvendig i vurderingen og tildelingen av tjenester.

Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

BPA er et sentralt virkemiddel for å gi personer med funksjonsnedsettelse større frihet og selvbestemmelse. I Oslo praktiseres fritt brukervalg og mange velger private leverandører som arbeidsgiver for sine assistenter. Kartlegginger³⁰ har avdekket variasjoner i bydelenes praktisering av ordningen. Helseetaten har utviklet kompetansepakker og kartleggingsverktøy ment å fremme en mer enhetlig og rettferdig forvaltning. En fremtidig organisering av en prøveordning for sentral bestillerenhet for BPA er under utredning, og valg av modell skal tas stilling til i løpet av planperioden.

Boliger

Tilgang til egnet bolig er avgjørende for selvstendighet og deltakelse, men mange personer med funksjonsnedsettelse bor i boliger som ikke er tilpasset deres behov. Universelt utformede boliger er mangelvare, og mange må bo hjemme hos foreldre lengre enn ønskelig, eller i bofellesskap som i enkelte tilfeller ikke fremmer selvbestemmelse. Økonomi er en betydelig barriere for å eie eller leie egnet bolig. Innsikt viser at behovet for tilrettelagte boliger i Oslo er stort, og at tilbudet ikke samsvarer med behovene. Rammeavtaler med private tilbydere av heldøgns omsorg medvirker til å gi større valgfrihet. Undersøkelser utført blant pårørende til personer med utviklingshemming som bor i døgnbemannede samlokaliserte boliger³¹ viser tilfredshet med trygghet og samarbeid, men det gis lavere score på omsorgskvalitet, aktivitetstilbud og medvirkning.

Utviklingen av helse- og omsorgstjenestene

Den norske helse- og omsorgstjenesten står foran krevende tider, preget av demografiske endringer, økte forventninger og knappere ressurser. I takt med at befolkningen vokser og eldes, øker også behovet for langvarige og sammensatte tjenester – slik er det også for personer med funksjonsnedsettelse. Flere overlever alvorlige sykdommer og lever lenger med kroniske lidelser. Høyere levealder er i seg selv en positiv utvikling, men samtidig forsterkes presset både

på kommunens kapasitet og økonomi. Analyser blant annet fra KS og Statistisk sentralbyrå, viser en tydelig trend: Behovet for omfattende tjenester øker særlig i yngre brukergrupper, ofte med psykisk utviklingshemming, nevrologiske lidelser, psykiske helseutfordringer eller rusproblematikk. Dette er tjenester som gjerne strekker seg over mange år, og som er både personell- og kostnadskrevende.⁶ Fem prosent av brukerne i pleie- og omsorgstjenestene står for 39 prosent av utgiftene, og disse kostnadene domineres av hjemmetjenester og BPA.¹⁸

I møte med denne utviklingen blir langsiktig og strategisk prioritering et sentralt begrep. Ifølge Helsedirektoratet er å prioritere å ta bevisste valg om hva som skal gjøres først og hva som må vente, om hvem som skal få og hvem som skal få mindre eller hvem som ikke skal få.³² Dette gjelder ikke bare store politiske beslutninger, men også daglige valg i tjenestene. Helsepersonell, saksbehandlere og ledere må hele tiden balansere mellom behov, rettigheter, økonomiske rammer og faglig forsvarlighet. Flere rapporter, blant annet NOU 2023:4 *Tid for handling*¹⁹, peker på et økende sprik mellom befolkningens forventninger og hva tjenestene faktisk kan levere. Dette gjelder særlig innen pleie- og omsorgstjenestene, hvor ønsket om høy standard og bred tilgjengelighet ofte kolliderer med realitetene: Begrenset bemanning, trangere budsjetter og helsepersonell under press. NOU 2023:13 *På høy tid*⁹ beskriver dette som en systemisk utfordring i velferdsstaten – der det blir stadig vanskeligere å innfri alles forventninger uten strukturelle endringer.

I denne sammenhengen blir det viktig å utvikle en felles forståelse for tjenestenes realistiske kapasitet. Politikere, brukere, fagpersoner og innbyggere må sammen erkjenne at ressurser ikke er ubegrensede, og at prioriteringer derfor må være åpne, etterprøvbare og forankret i både etiske prinsipper og faglige vurderinger.

For at helsepersonell skal klare å stå i vanskelige beslutninger – som innebærer å redusere tilbud eller å si nei – trengs både faglig støtte og organisatorisk ryggdekning. Oslo kommune har iverksatt tiltak som kompetanseheving og ledernetverk for å håndtere utfordringene. Likevel etterlyser mange fagfolk mer konkret veiledning og systematisk trening i hvordan prioriteringsbeslutninger kan tas på en trygg og forsvarlig måte, særlig når sårbare grupper rammes.

En annen side er hvordan datagrunnlag og styringsinformasjon brukes. God innsikt i tjenestenes bruk, effekt og kostnader er avgjørende for å gjøre kloke valg og gode framskrivninger av tjenestebehov. Her peker Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) på betydningen av en robust digital infrastruktur og gode datadelingsløsninger. Oslo kommune har tilgang til både nasjonale og lokale data, men det er i forbindelse med innhenting av innsikt avdekket behov for bedre systemer som kan hente ut mer relevante og detaljerte opplysninger om personer med funksjonsnedsettelse og deres tjenestebruk.

Til slutt handler bærekraft ikke bare om økonomi, men også om kompetanse og rekruttering. Oslo kommunes strategi for rekruttering og kompetanseutvikling for helse- og omsorgssektoren legger vekt på innovasjon, ledelse og teknologi, samt å skape attraktive arbeidsplasser. Dette er helt nødvendig for å møte fremtidens utfordringer. Men det krever også at kommunen prioriterer

klokt mellom dagens behov og morgendagens løsninger – og at alle aktører bidrar til å redusere gapet mellom forventninger og muligheter.

3.6 Transport

Transport er en forutsetning for sosial deltakelse, utdanning og arbeid. Tilgjengelig innbyggerinnsikt om personer med nedsatt funksjonsevne, viser at flere opplever at manglende tilgjengelighet til kollektivtilbud og spesialtransport er et hinder for deres samfunnsdeltakelse. Kommende handlingsplan for universell utforming vil beskrive status og tiltak for å gjøre kollektivtilbudet og utearealer tilgjengelig. Det tilrettelagte transporttilbud (TT) i Oslo kommune bidrar til økt bevegelsesfrihet for innbyggere med funksjonsnedsettelse. I 2025 er Oslo kommune for første gang inkludert i den statlige utvidede TT-ordningen, som skal bidra til flere reiser for rullestolbrukere og blinde/svaksynte. Det er viktig å sikre et bærekraftig tilrettelagt transporttilbud til Oslo kommunes innbyggere totalt sett.

4.0 Hovedmål, virkemidler og tiltak

Temaplan for personer med funksjonsnedsettelse i Oslo har tre hovedmål frem mot 2036:

1. Alle skal kunne leve aktive, selvstendige og likeverdige liv, uavhengig av funksjonsnedsettelse.
2. Tjenester til personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende skal være likeverdige, kunnskapsbaserte, helhetlige og koordinerte.
3. Personer med funksjonsnedsettelse skal ha mulighet til å delta i arbeidslivet.

Hovedmål 1 gir retning for hvordan personer med funksjonsnedsettelse skal kunne leve sine liv. Hovedmål 2 har fokus på de elementer som vil være viktige for den fremtidige tjenesteutviklingen til personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende. Hovedmål 3 har fokus på arbeid som en av de mest sentrale inngangsportene til fellesskap og deltakelse i samfunnet. Deltakelse i arbeid bidrar til både bedre levekår og økt livskvalitet. Hovedmål 2 og 3 er dermed forutsetninger for å nå hovedmål 1. Samtidig er hovedmål 2 og 3 et selvstendige mål og har også en egenverdi.

4.1 Felles innsats og virkemidler for å nå hovedmålene

Vurderingene omkring nåværende og fremtidige tjenester til personer med funksjonsnedsettelse er komplekse. Når vi fremover må forholde oss til en virkelighet med færre menneskelige og økonomiske ressurser blir det nødvendig å ha en åpen og god dialog om forventningsgapet og sikre god forventningsstyring. Oppfyllelse av målet om å skape et samfunn der alle har like muligheter til å leve et selvstendig og meningsfullt liv samtidig som at det er behov for prioriteringer og endringer, vil være avhengig av en konstruktiv dialog og samarbeid mellom politikere/myndigheter, innbyggere, organisasjoner og tjenesteytere. Dette for å kunne balansere forventninger, utfordring og føringer. Det er nødvendig med en bred og opplyst drøfting og debatt av hva vi skal gjøre mindre av og hvordan vi kan prioritere kommunens

ressurser på en kvalitativ og effektiv måte. Drøftinger og beslutninger må være basert på statistikk, fakta og gode analyser og framskrivninger. Tjenesteutviklingen og tilnærmingen må være kunnskapsbasert.

Å ha god faktakunnskap gir mange fordeler i forbindelse med tjenesteutvikling. Men det er også en helt avgjørende faktor når rammene er trange, fordi det gir mulighet til å ta informerte beslutninger og finne effektive løsninger. Oslo kommune skal derfor i planperioden vurdere og fremskaffe indikatorer for bedre innsikt i tjenestene til personer med funksjonsnedsettelse.

Samarbeid på tvers av fag, sektorer og forvaltningsnivåer er avgjørende for å skape bedre tjenester og finne nye løsninger på store samfunnsutfordringer. Gjennom nye samarbeidsmodeller, metoder og virkemidler reduseres silotenkning. Oslo kommune vil initiere et fora for dialog om utvikling av tjenester til personer med funksjonsnedsettelse på tvers av nivåer i helse- og omsorgstjenesten og involvere aktuelle byrådsavdelinger i arbeidet. Videre ser Oslo kommune det hensiktsmessig å utvikle et felles digitalt samhandlings for individuell plan og øvrige koordineringsordninger.

Innsatsen for å møte behovene til personer med funksjonsnedsettelse vil kreve en bred forankring på tvers av fag- og sektorområder. Flere byrådsavdelinger eier implementeringen av temaplanen sammen for å unngå å fragmentere innsatsen på øverste forvaltningsnivå.

For å lykkes i dette og for å understøtte temaplanens hovedmål vil de fem tverrsektorielle virkemidlene være strategisk retningsgivende for at personer med funksjonsnedsettelse kan leve et mest mulig selvstendig og aktivt liv. Virkemidlene som skal gi retning for og prege innsatsen i Oslo frem mot 2036 er:

- Tidlig innsats og samarbeid
- Kunnskap
- Digitalisering, velferdsteknologi og hjelpemidler
- Universell utforming
- Oppfølging av CRPD's 8 grunnprinsipper

4.1.1 Tidlig innsats og samarbeid

Koordinering og samarbeid på tvers av tjenester og sektorer er et gjennomgående forbedringsområde. Uklare ansvarsforhold mellom etater og bydeler, samt varierende praksis i tjenesteyting, gjør at brukere og pårørende ofte må være sine egne koordinatører. Det fører til ujevn tilgang på tjenester og økt belastning, spesielt for familier med store omsorgsoppgaver. Samarbeid mellom kommunen, spesialisthelsetjenesten, private aktører og frivilligheten er sentralt for å lykkes. Gjennom en planlagt bydelsreform og et pågående effektiviseringsprogram legges det opp til bedre standardisering og felles rutiner. For å sikre likeverdige tjenester må

kommunen styrke kompetanse, utvikle bedre modeller for samhandling og sikre at brukermedvirkning er reell og kontinuerlig.

Flere av kommunens vedtatte planer fremhever samarbeid som et viktig verktøy. Det er også utarbeidet flere Oslostandarder som gir føringer for samarbeid i overgangen mellom ulike tjenester. Samarbeid på tvers av fag, sektorer og forvaltningsnivåer er avgjørende for å skape bedre tjenester og finne nye løsninger på store samfunnsutfordringer. Medvirkning er viktig fordi det gir en muligheten til å påvirke beslutninger som angår eget liv. Gjennom medvirkning kan disse barrierene identifiseres og reduseres, noe som fremmer inkludering og likestilling. Muligheten til å medvirke er også en anerkjennelse av at personer med funksjonsnedsettelse har verdifulle perspektiver og erfaringer som kan bidra til bedre og mer tilpassede løsninger. Medvirkning bidrar også til økt selvbestemmelse og mestring, noe som er viktig for å kunne leve et selvstendig, meningsfylt og aktivt liv. For familier og pårørende er medvirkning viktig, da det sikrer at erfaringer og behov blir hørt og tatt hensyn til i utformingen av tjenester og støtteordninger

Det sentrale rådet og bydelsrådene for personer med funksjonsnedsettelse har rett til å uttale seg i alle saker som gjelder personer med funksjonsnedsettelse.

Flere faktorer kan føre til utenforskap om disse ikke avdekkes og håndteres på et tidlig stadium. Tidlig innsats handler om å identifisere disse faktorene og tilrettelegge for individuelle behov så tidlig som mulig. Dette kan innebære spesialpedagogisk støtte, tilgang til assistanse og teknologi, eller et godt samarbeid mellom skole, helsevesen og familie. Det å gi barn og familiene de nødvendige verktøyene og støtten de trenger, kan bidra til å bygge deres selvtillit og ferdigheter, slik at de kan delta i samfunnet på lik linje med sine jevnaldrende.

Barn med funksjonsnedsettelse møter ofte barrierer i hverdagen. Tidlig systematisert og samordnet innsats er avgjørende for å forebygge ekskludering og sikre at alle får muligheten til å delta aktivt i samfunnet. Ved å sette inn tiltak fra tidlig alder kan vi skape inkluderende arenaer der alle barn får like muligheter til læring og sosial utvikling, samt forebygge eller redusere behovet for tjenester senere i livet for den enkelte.

For unge voksne med funksjonsnedsettelse er overgangen fra utdanning til arbeidsliv og flytting fra familien til egen bolig kritiske faser som bør planlegges så tidlige som mulig. Derfor er det viktig med målrettede tiltak som støtter opp under en smidig overgang til voksenlivet. Inkludering er et felles ansvar, og tidlig innsats er en investering i et samfunn der alle har en plass. Ved å sammen jobbe aktivt for å fjerne hindringer og legge til rette for deltakelse, kan vi forhindre utenforskap og gi barn og unge voksne med funksjonsnedsettelse muligheten til å realisere sitt fulle potensial. Oslo kommune skal, i tråd med *Strategi for å fremme gode oppvekstvilkår* (Byrådssak 154/2023)³⁷ arbeide forebyggende, tverrfaglig og sektorovergripende for å sikre barn og unge en god og trygg oppvekst.

4.1.2 Kunnskap

Riktig kompetanse i tjenester til personer med funksjonsnedsettelse er avgjørende for å sikre individuelt tilpasset støtte som fremmer selvstendighet, livskvalitet og selvbestemmelse. Kompetente tjenesteytere må ha både faglig kunnskap og evne til å kommunisere effektivt og empatisk, og kunne tilpasse tjenestene til brukernes unike behov. Samtidig må tjenestene kontinuerlig utvikles i takt med samfunnets krav og brukernes rettigheter.

NOU 2023:4 *Tid for handling*¹⁹ fremhever behovet for fleksible og bærekraftige turnusordninger i helse- og omsorgstjenestene, særlig i tjenester til personer med funksjonsnedsettelse. Ordninger med langvakter i helger kombinert med lengre friperioder har vist seg å kunne redusere antall helgevakter, øke stillingsstørrelser, forbedre stabilitet og styrke kontinuitet i tjenestene. Utprøvinger i Oslo har vist både potensiale og utfordringer.

Lederkompetanse trekkes frem som en avgjørende faktor for å sikre kvalitet og strategisk utvikling i tjenestene. Både forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring og NOU 2023:4 understreker viktigheten av ledere som har oversikt over medarbeidernes kompetanse, og som systematisk jobber med kompetanseutvikling og teamorganisering. I Oslo kommune viser evalueringer at mange ledere har manglende formell lederutdanning, og at systematisk lederutvikling i stor grad er fraværende eller overlatt til den enkelte leder. Dette fører til ulik praksis og inkonsekvens mellom bydeler og døgnbemannede boliger.

Rekruttering og kompetanseheving for ansatte er en fremtidig utfordring. Det er nasjonal mangel på vernepleiere, med et estimert behov på 20 000 flere for å møte kravene i tjenestene. For å sikre et godt faglig nivå anbefales det at minst 70 prosent av ansatte i tjenester til personer med utviklingshemming har relevant helse- og sosialfaglig utdanning, da særlig vernepleiere. Oslo kommune ligger per i dag godt under dette målet da andelen med treårig relevant utdanning er 46 prosent. Andelen ufaglærte er 25 prosent. Selv om pårørende rapporterer høy grad av tilfredshet med tjenestene, uttrykker enkelte bekymring for mangelfull opplæring av nyansatte.

Oslo har flere e-læringsressurser og verktøy som KS-læring, Kompetansebroen og kommunens kvalitetssystem EQS. Disse brukes i varierende grad. Byomfattende rutiner er tilgjengelige, likeså kompetansehevende tiltak som ABC opplæringen, men deltakelsen i Oslo har vært lav. Kompetanseløft og digitale opplæringspakker er viktige virkemidler for å møte behovene og krever aktiv implementering og oppfølging.

På saksbehandlingsområdet er det store variasjoner mellom bydeler i opplæring, tilgang til juridisk kompetanse og bruk av felles rutiner. Det er også store variasjoner i opplæring og ressursbruk for koordinatorene og i arbeidet med individuell plan. Som svar er det igangsatt arbeid med obligatoriske opplæringspakker, felles kartleggingsverktøy og rutiner for samarbeid mellom bydeler og private leverandører.

Helsepersonell har begrenset kunnskap om målgruppens kultur og helse, og at dette kan svekke kommunikasjonen med brukere med innvandrerbakgrunn. Økt bruk av tolker, kompetanseheving i

mangfold og reduksjon av stereotypier er nødvendige tiltak. Oslo kommune samarbeider med eksterne om opplæring i mangfold og inkludering, som del av arbeidet med likestilling og ikke-diskriminering.^{9,33}

For å møte fremtidens behov vil Oslo styrke rekruttering, lederutvikling og kompetanseheving i helse- og omsorgstjenestene til personer med funksjonsnedsettelse. Det kreves helhetlig kompetanseplanlegging med fokus på brukerrettigheter, faglig kvalitet, ledelseskapasitet og bærekraftige arbeidstidsordninger. Videre undersøke hvordan alternative turnusordninger kan organiseres på en måte som ivaretar både ansatte, brukere og samfunnets behov. Systematisk innsats er avgjørende for å skape et inkluderende og trygt tjenestetilbud.

4.1.3 Digitalisering, velferdsteknologi og hjelpemidler

Digitalisering og velferdsteknologi har stort potensial til å bedre livskvalitet og selvstendighet for personer med funksjonsnedsettelse. Samtidig møter mange utfordringer som digital ekskludering, utilgjengelige nettsider og manglende digital kompetanse. For personer med kognitive, syns- eller hørselsnedsettelser kan dårlig universell utforming føre til utestengelse. Kommunens digitale løsninger må derfor følge krav til universell utforming, og både brukere og ansatte trenger systematisk opplæring. Tilgang til hjelpemidler er avgjørende, og søknadsprosessene må forenkles. Det er behov for bedre samordning mellom NAV, spesialisthelsetjenesten og kommunen for rask tilgang til nødvendige hjelpemidler og teknologiske løsninger. Velferdsteknologi er fortsatt lite brukt og ofte dårlig integrert i tjenestene. Bydelene opplever det som tidkrevende å finne riktig teknologi for hver bruker, og etterlyser tydeligere avklaringer om hva som dekkes av hjelpemiddelsentralen. Bruk av teknologien krever ofte vedtak etter helse- og omsorgstjenesteloven kap. 9, noe som er ressurskrevende. Samtidig rapporteres det store gevinster ved digitalt tilsyn fremfor nattevakt – med økt trygghet, bedre søvn, og både effektivisering og økonomiske besparelser for kommunen.

Strategi for kunnskapsbasert utvikling og innovasjon (Byrådssak 272/22)³⁸ fremhever behovet for økt bruk av digitalisering og velferdsteknologi. Teknologi kan bidra til økt mestring og tilpasning til individuelle behov, slik at personer med funksjonsnedsettelse kan bo hjemme lenger og delta aktivt i samfunnet. Velferdsteknologi bør være en integrert del av tjenestene, ikke bare en støttefunksjon.

Forskning viser at velferdsteknologi gir gevinster for barn og unge med funksjonsnedsettelse, som økt mestring, selvstendighet og avlastning for foresatte.²⁰ Universell utforming er en overordnet politisk målsetting og skal sikre likestilling og deltakelse for alle.²¹ Forskrift om universell utforming av IKT-løsninger og Nasjonal digitaliseringsstrategi 2024–2030 understreker teknologiens rolle i å skape et inkluderende samfunn.²² Oslo kommune følger opp dette gjennom sin *Strategi for universell utforming* (Byrådssak 282/21).²³ Veileder for gode helse- og omsorgstjenester til personer med nedsatt funksjonsevne understreker at velferdsteknologi bør inngå i planlegging av livsoverganger, og at foreldre skal få veiledning.²⁴ Kommunene anbefales å etablere tverrsektorielle forløp for tildeling og oppfølging av teknologi

til barn og unge med funksjonsnedsettelse, med mål om økt mestring og deltakelse. Barn og familier skal involveres i prosessen, og veilederne gir også råd om metode og prosess.

Hjelpemidler

Tilgjengelige og tilpassede hjelpemidler er avgjørende for å sikre funksjonshindrede en likestilt deltakelse i samfunnet.⁸

Digital utvikling innen kommunens oppgaver på hjelpemiddelområdet, og strategisk planlegging for driften av den kommunale hjelpemiddelformidlingen, er nødvendig så virksomheten er rigget for framtidens etterspørsel. Det er behov for å se hjelpemidler og velferdsteknologi i sammenheng, for å møte fremtidens behov.

I Oslo kommune er det hjelpemiddelformidlingen som har ansvar for distribusjon og reparasjon av de fleste hjelpemidlene som Nav Hjelpemiddelsentral Oslo innvilger og anskaffer, jfr. Lov om folketrygd.³⁴

Det er avgjørende at hjelpemiddelformidlingen driftes så effektivt som mulig, så hjelpemidler kan distribueres og repareres uten unødig opphold. Dette både for å ivareta at innbyggere som har behov for hjelpemidler kan leve mest mulig selvstendige liv, og for å legge til rette for at kommunens omsorgsoppgaver kan gjennomføres forsvarlig, samt forebygge unødvendig bruk av kommunale institusjonsplasser og fordyrende overliggedøgn på sykehus. Systemstøtte for dagens manuelle administrasjonsoppgaver må utvikles for å frigjøre ressurser til faktiske leveranser. Deling av data mellom kommune og stat på hjelpemiddelområdet er avgjørende for å sikre en mest mulig effektiv drift.

4.1.4 Universell utforming

Universell utforming og tilgjengelighet er viktig for å sikre at personer med funksjonsnedsettelse kan delta fullt ut i samfunnet. Ved å sikre universell utforming og tilgjengelighet i kommunens tjenester reduseres eller elimineres samfunnsskapte barrierer og Oslo kan bli en by der alle har like muligheter til å delta og bidra, uavhengig av funksjonsevne.

Bystyret vedtok i sak 110/22 Strategi for universell utforming (Byrådssak 282/21). Målet er at Oslo, innenfor bærekraftige perspektiver, skal være universelt utformet innen 2030, slik at alle innbyggere, uavhengig av funksjonsevne, har like muligheter for samfunnsdeltakelse og livsutfoldelse. En egen handlingsplan skal konkretisere tiltakene.

4.1.5 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) – 8 grunnprinsipper

CRPD (FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne) bygger på åtte grunnprinsipper som skal sikre like rettigheter og inkludering. Disse er: respekt for menneskets iboende verdighet og selvbestemmelse, ikke-diskriminering, full deltakelse og inkludering i samfunnet, respekt for forskjeller og aksept av funksjonshemmede som en del av mangfoldet, like muligheter, tilgjengelighet, likestilling mellom kjønnene, og respekt for barns utviklende

evner og rett til identitet. Norge er folkerettslig bundet til FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Siden en stor del av arbeidet med å oppfylle disse forpliktelsene skjer ute i kommunene, ligger dette til grunn for politikken også i Oslo kommune.

4.2 Tiltak for å nå hovedmålene

Med denne temaplanen løfter Oslo kommune fram tre sentrale hovedmål som angir retning for hvordan personer med funksjonsnedsettelse skal leve sine liv og hvordan tjenestene til målgruppen skal innrettes:

1. Alle skal kunne leve aktive, selvstendige og likeverdige liv, uavhengig av funksjonsnedsettelse.
2. Tjenester til personer med funksjonsnedsettelse og deres pårørende skal være likeverdige, kunnskapsbaserte, helhetlige og koordinerte.
3. Personer med funksjonsnedsettelse skal ha mulighet til å delta i arbeidslivet.

For å lykkes legges det til grunn at innsatsen skal være helhetlig og samordnet. Under presenteres tiltak som skal prioriteres i planperioden. Gjennomføring av tiltakene er viktige for å understøtte og realisere hovedmålene. Samtidig er tiltakene viktige for å gjennomføre ønsket politikk og for å gi retning for kommunens arbeid på området de neste ti årene. Tiltakene er ikke sortert under hvert av hovedmålene. Dette med bakgrunn i den sterke sammenhengen mellom målene, og at det ikke er ønskelig å isolere tiltakene til hvert mål. Oslo kommune har derfor valgt en struktur for temaplanen hvor hovedmålene har felles tiltak, og hvor tiltakene handler både om forhold knyttet til tjenestene og brukerne. Tiltakene står ikke i prioritert rekkefølge. Ansvaret for tiltakene følger det vedtatte parlamentariske ansvaret til den enkelte byrådsavdeling.

	Oslo kommune vil:	Ansvar*	Start **
1	At informasjon om tilbud og tjenester til personer med funksjonsnedsettelse er lett tilgjengelig på kommunens nettside.		
2	Samarbeide med relevante miljøer om kunnskapsinnhenting, analyse av data og utarbeidelse av indikator og framskrivninger om målgruppen og tjenestene til personer med funksjonsnedsettelse.		
3	Tilby råd, veiledning og kurs til kommunale virksomheter i hvordan de kan tilby likeverdige tjenester i byens innbyggere, i henhold til OXLO - Oslo Extra Large, en by for alle.		

4	Systematisk involvere innbyggere, brukerråd og tillitsvalgte i utviklingen av tjenester til personer med funksjonsnedsettelse.		
5	At Oslostandard for samarbeid og samordning av tjenester til det beste for barn, unge og deres familier skal ligge til grunn for tjenestene rettet mot barn og unge. Bydeler og etater skal også jobbe i tråd med føringer i modell for samarbeid om ungt utenforskap.		
6	Sikre at barn og unge med funksjonsnedsettelse mottar tilpassede læremidler til riktig tid.		
7	Kartlegge etter skole-tilbudet for ungdom med funksjonsnedsettelse utover 7. trinn. Funnene følges opp med tiltak.		
8	Etablere systematisk praksis for å sikre målgruppen rådgivning og veiledning i overgangene mellom ungdomsskole, videregående skole og arbeid.		
9	Videreutvikle bruk av lærekandidatordningen slik at flere får muligheten til å ta et lærekandidatløp.		
10	Rekruttere og ansette flere med nedsatt funksjonsevne i kommunens virksomheter.		
11	Gjøre samarbeidet om arbeidsinkludering mer målrettet og effektivt.		
12	Samarbeide med næringslivet om flere arbeidsplasser for personer med funksjonsnedsettelse.		
13	Evaluere praktiseringen av barnekoordinator ordningen i bydelene.		
14	Tilby systematisk opplæring til medarbeidere som jobber i tjenester for personer med utviklingshemming.		
15	Rekruttere og beholde relevant kompetanse i tjenestene til personer med funksjonsnedsettelse.		
16	Styrke lederkompetansen til førstelinjeledere i tjenester til personer med funksjonsnedsettelse.		

17	Øke bruken av velferdsteknologi i tjenester til personer med funksjonsnedsettelse.		
18	Pilotere turnusordning med langvakter i kommunale heldøgns tjenester til personer med funksjonsnedsettelse / utviklingshemming. Evaluere og ta stilling til funn fra pilotperioden.		
19	Videreutvikle og effektivisere bruken av individuell plan.		
20	Fremme et mangfoldig og inkluderende fritidstilbud ved å samarbeide med frivillige aktører om å fjerne barrierer som hindrer personer med funksjonsnedsettelse i å delta.		
21	Arbeide for økt bruk av inkluderende og reserverte kontrakter som tildeles arbeidsinkluderingsbedriftene.		

* Under avklaring

**Planlagt starttidspunkt er, for kostnadskrevenende tiltak, forutsatt avklart finansiering

5. Referanser

1. *FN-konvensjonen om rett til menneske med nedsett funksjonsevne (CRPD)*. Kultur- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-mangfold/likestilling-og-inkludering/konvensjoner/fn-konvensjonen-om-rett-til-menneske-med-nedsett-funksjonsevne-crpd/id2426271/>
2. Oslo kommune, *Hammersborgerklæringen 2023- 2027*. <https://www.oslo.kommune.no/politikk/byradet/byradsplattform/>
3. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. *Personer med funksjonsnedsettelse. Statistikk og forskning om likestilling og levekår*. <https://www.bufdir.no/statistikk-og-analyse/funksjonsnedsettelse/>
4. *Oslohelsa 2023 – Oversikt over helsetilstand og påvirkningsfaktorer i Oslo*. Helseetaten, Oslo kommune. <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13497582-1745585550/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Statistikk/Oslohelsa%202023.pdf>.
5. *Levekår hos personer med funksjonsnedsettelse* –Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/helse/funksjonsevne/statistikk/levekar-hos-personer-med-funksjonsnedsettelse>
6. Holte, J. Hagen, T., Tjerbo (2023). *Brukere med særlig høye kostnader i pleie- og omsorgstjenestene – hvem er de, og hva betyr de for kommunale utgifter?* Magma vol. 26, nr. 5, 2023, s. 93–102. <https://magmaforskning.econa.no/index.php/magma/article/view/1423/1540>.
7. Østerud, K., Skjønberg, E., Früh, E. (2024). “My child is my job now” – Care, work and careers of mothers with disabled children in the Norwegian welfare state. *Social Science & Medicine*, volume 355. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2024.117097>
8. Thomas van Huizen, Janneke Plantenga (2018). *Do children benefit from universal early childhood education and care? A meta-analysis of evidence from natural experiments*, *Economics of Education Review*, Volume 66. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.08.001>
9. *NOU 2023:13 På høy tid. Realisering av funksjonshindredes rettigheter*. Kultur- og likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/06e733d054c343af921f6469cb5324c4/no/pdfs/nou202320230013000dddpdfs.pdf>
10. *Temaplan for arbeid med lærlinger og læreplasser i Oslo 2025-2035*. https://einnsyn-fillager-api.api.oslo.kommune.no/fil?virksomhet=976819837&filnavn=8b02fde592d745e9bd2734b9f611cfd9_2b624578c37bb3c46d7257925e2b0424.pdf

11. Mangfoldig scene? – om funksjonsnedsettelse og tilgjengelighet i kunsten. Stiftelsen SOR. 2022. <https://stiftelsensor.no/nyheter/item/en-mangfoldig-scene-om-funksjonsnedsettelse-og-tilgjengelighet-i-kunsten>
12. Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven) – Helse- og omsorgsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30>
13. *Samarbeid om tjenester til barn, unge og deres familier*. Helsebiblioteket. Helsedirektoratet. <https://www.helsebiblioteket.no/innhold/nasjonale-veiledere/abort/samarbeid-om-tjenester-til-barn-unge-og-deres-familier>. Siste oppdatert 14.10.2023
14. *Om individuell plan og koordinator - formål og rettigheter* - Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/rehabilitering-habilitering-individuell-plan-og-koordinator/individuell-plan-og-koordinator/om-individuell-plan-og-koordinator-formal-og-rettigheter>. Siste faglig endring: 11.12.2023
Og: *Koordinator, barnekoordinator og individuell plan* - Oslo kommune. <https://www.oslo.kommune.no/helse-og-omsorg/sok-helse-og-omsorgstjenester/koordinator-barnekoordinator-og-individuell-plan/>
15. Tøssebro, J., Berg, B., Bruteig, R., Caspersen, J., Hermstad, I., Wendelborg, C. *Bedre tjenester til barn og unge med sammensatte behov?* NTNU Samfunnsforskning 2023. <https://samforsk.no/uploads/files/ferdig-rapport-bedre-tjenester.pdf>
16. Hva kan og gjør ergoterapeuter? Og hvorfor? - Ergoterapeutene. <https://ergoterapeutene.org/ergoterapi/>
17. Hva er fysioterapi? Norsk fysioterapeutforbund. <https://fysio.no/Hva-er-fysioterapi>
18. Hagen, T., Aarflot M., Tjerbo, T (2024). *Brukerne blir yngre, psykiske lidelser øker: Dypdykk i pleie- og omsorgstjenestene 2017-2021*. Working paper 2024:1. UIO. <https://www.med.uio.no/helsam/forskning/nettverk/hero/publikasjoner/skriftserie/2024/2024-1.pdf>
19. NOU 2023:4. Tid for handling – Personellet i en bærekraftig helse- og omsorgstjeneste. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-4/id2961552/>
20. *Velferdsteknologi til barn og unge med funksjonsnedsettelse* - Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/velferdsteknologi-til-barn-og-unge-med-nedsatt-funksjonsevne>. Siste faglig endring: 16.04.2021

21. Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU) (2022) "Universell utforming IKT: Lovverk og statlige føringer". Trondheim. <https://naku.no/kunnskapsbanken/universell-utforming-ikt-lovverk-og-statlige-f%C3%B8ringer>. Sist faglig oppdatert 05.01.23.
22. Forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-05-21-630>
23. Strategi for universell utforming, revisjon av felles prinsipper for universell utforming i Oslo kommune. Oslo kommune. https://einnsyn-fillager-api.api.oslo.kommune.no/fil?virkksomhet=976819853&filnavn=4812dbc354ad43e2a24faf4da27faf50_1003ef436924042bfa0f0f8f31d8799f.pdf
24. «Veileder for gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming» og Velferdsteknologi til barn og unge med nedsatt funksjonsevne - Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/gode-helse-og-omsorgstjenester-til-personer-med-utviklingshemming>
25. Skaursane, Synne Nese (2025). Å tenke nytt om inkludering – om ideal og praksis for barn med multifunksjonshemming. Utdanningsnytt. no <https://www.utdanningsnytt.no/fagfelleverdert-forskningsartikkel-funksjonshemming/a-tenke-nytt-om-inkludering-om-ideal-og-praksis-for-barn-med-multifunksjonshemming/431965>
26. Statistikk for ulike lærevansker - Dysleksi Norge. <https://dysleksinorge.no/statistikk-laerevansker/>
27. Utdanningsdirektoratet. *Hva er lære kandidatordningen?* <https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/larekandidatordningen/hva-er-larekandidatordningen2/>
28. Ballo Jannike Gottschalk (2023). *Is the disability wage gap a gendered inequality? Evidence from a 13-year full population study from Norway*. Social Science & Medicine, Volume 331. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2023.116077>.
29. Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2023). *Forskrift om oppfølgingstiltak i Arbeids- og velferdsetatens egenregi*. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2023-06-20-1073/KAPITTEL_4#%C2%A74-3
30. Oslo kommune (2021). *Kartlegging av bydelenes praktisering av BPA-ordningen (EY) og Kommunerevisjonen i Oslo (2021)*. Tildeling og oppfølging av brukerstyrt personlig assistanse.
31. Oslo kommune/Helseetaten (2024). *Pårørendeundersøkelsen i boliger til personer med utviklingshemming 2024*.

32. Helsedirektoratet (2025). *Prioriteringer i den norske helsetjenesten. Veileder*. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/prioriteringsveiledere/om-prioritering-i-pasient-og-brukerrettighetsloven-og-prioriteringsforskriften/prioriteringer-i-helsetjenesten>
33. Jacobsen, Monica D. og Spilker, Ragnhild S. (2021). *Innvandrere og brukermedvirkning i helse- og omsorgstjenestene*. Omsorgsbiblioteket.www.uit.no
34. Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2024). *Lov om folketrygd (folketrygdloven)*. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-02-28-19>
35. Folkehelseinstituttet (2025). *Folkehelse rapportens temautgave 2025. Barn og unges psykiske helse*. <https://www.fhi.no/he/fr/barn-og-unges-psykiske-helse/>
36. Utdanningsdirektoratet (2024). *Tilrettelegging for barn og elever med behov for ekstra støtte*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/tilrettelegging-for-barn-og-elever-med-behov-for-ekstra-stotte/>
37. Oslo kommune (2023). *Strategi for å fremme gode oppvekstsvilkår* (Byrådssak 154/2023). https://einnsyn-fillager-api.api.oslo.kommune.no/fil?virksomhet=976819853&filnavn=2d886457d3004034a6f95ecb7bf6d7bb_8b8c80bae3ed04e56bd1d358fab57cae.pdf
38. Oslo kommune (2022). *Strategi for kunnskapsbasert utvikling og innovasjon* (Byrådssak 272/22). https://einnsyn-fillager-api.api.oslo.kommune.no/fil?virksomhet=976819853&filnavn=ca1022aa082a44159983940004843139_f261d740e98d4d52d18a02be1c043d7a.pdf
39. Norges institusjon for menneskerettigheter (2024). *Rapport «Du har ikke noe her å gjøre», kap.1 Hvilket vern har rusavhengige mot diskriminering?* <https://www.nhri.no/rapport/rus-og-stigma/1-hvilket-vern-har-rusavhengige-mot-diskriminering/>

6. Vedlegg

6.1 Kunnskapsgrunnlag for plan for personer med funksjonsnedsettelse